

Tetiana Grynko (Ukraine), Olena Kuzmenko (Ukraine)

PROBLEMS OF FORMING SOCIAL RESPONSIBILITY OF HEALTH CARE INSTITUTIONS

Abstract

The article presents the content and the meaning of "social responsibility" of Health care institutions. Also, it is given the author's definition of this phenomenon and it is defined the components of social responsibility of Health care institutions. There are basic international standards documentation in the field of social responsibility of Health care institutions researched and directions of their usage and further development for modern Health care institutions justified. The problems of forming practice of social behavior, medical ethics, deontology and human rights in conditions of stable development and realization relevant professional skills and competences which support the formation of social behavior are defined.

Keywords

social responsibility, Health care institution, responsibility, socially responsible behavior

JEL Classification

A19

Т.В. Гринько (Україна), О.О. Кузьменко (Україна)

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Анотація

У статті розкрито сутність і поняття «соціальна відповідальність» закладів охорони здоров'я та надано його авторське трактування; визначено складові соціальної відповідальності закладів охорони здоров'я. Досліджено основні міжнародні стандарти звітності в галузі соціальної відповідальності закладів охорони здоров'я, обґрунтовано напрями їх застосування та подальшого розвитку для сучасних закладів охорони здоров'я. Визначено проблеми формування практики соціальної поведінки, медичної етики, деонтології та прав людини в умовах стійкого розвитку та набуття ними відповідних професійних навичок і компетенції, що забезпечують формування відповідальної соціальної поведінки.

Ключові слова

соціальна відповідальність, заклад охорони здоров'я, відповідальність, соціально відповідальна поведінка

Класифікація JEL

A19

ВСТУП

За сучасних умов зростає роль соціальної сфери у розвитку суспільства, при цьому охорона здоров'я та освіта є найбільш важливими галузями, що забезпечують формування трудового потенціалу країни. В загальному вигляді соціальна відповідальність закладу - це сукупність соціальних зобов'язань, що мають добровільний характер та визнаються такими суспільством і які бере на себе керівництво підприємства з метою задоволення соціальних інтересів як персоналу так і суспільства в цілому.

S. KUZNETS KHNUe

Founder:

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauky avenue, 9-A, Kharkiv, 61166, Ukraine
<http://www.hneu.edu.ua/>

Received on: 11th of September, 2018

Accepted on: 20th of September, 2018

Tetiana Grynko,
 Olena Kuzmenko © 2018

Tetiana Grynko, Doctor of economy sciences, Professor, Head of the department of Economics, Entrepreneurship and management of enterprises, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine.

Olena Kuzmenko, Master in Management, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine.

This is an Open Access article, distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Концепція соціальної відповідальності спрямована, перш за все, на формування іміджу відповідальної організації, який дозволяє зміцнити свою репутацію у клієнтів, що набуває значної актуальності саме у період реформування системи охорони здоров'я. Соціальна робота в системі охорони здоров'я – це система заходів, які спрямовані на забезпечення збереження та розвитку працездатності, соціальної активності людей та сприяння здоровому способу життя громадян.

1. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

Вагомим внеском у розвиток наукових досліджень щодо розвитку концепції соціальної відповідальності є праці: А. А. Динкіна, П. Друкера, М. Кастельса, Кофі А. Аннана. В Україні ці проблеми досліджували: В. А. Мандибура, С. П. Перегудова, Г. Я. Ракитська, О. В. Скрипник, С. Мельник, Д. Баюра, Е. В. Черних, М. Саприкіна, В. Воробей, О. Я. Маліновська, Р. Хачатуров, Р. Ягутян, О. О. Охріменко, Т. В. Іванова, О. В. Дудкін, С. В. Мельник тощо.

2. МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо функціонування закладів охорони здоров'я на засадах соціальної відповідальності в умовах реформування системи охорони здоров'я.

3. РЕЗУЛЬТАТИ

Концепція соціально відповідального бізнесу почала формуватися в кінці -60х – початку -70х років ХХ ст. в Великобританії, Японії, США та Німеччині. В сучасній літературі існує багато підходів до визначення сутності поняття «соціальна відповідальність» (Таблиця 1).

Таблиця 1. Визначення поняття «соціальна відповідальність»

Джерело: Узагальнено авторами.

Поняття	Науковець
«соціальна відповідальність – це соціальне явище, що являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а у випадку їхнього порушення – застосування до порушника заходів впливу, передбачених цими нормами»	О. О. Охріменко, Т. В. Іванова [11]
«соціальна відповідальність – це складна багатокомпонентна система принципів діяльності бізнес-організацій, процесів соціальної взаємодії, а також соціальних заходів та їх результатів»	О. В. Дудкін [4]
«соціальна відповідальність – це сфера діяльності підприємства, яка характеризується вирішенням соціально значущих проблем як у самому бізнесі, так і за його межами, тобто на виробничому (локальному), місцевому, регіональному та національному рівнях»	С. В. Мельник [10]
«соціальна відповідальність – це дотримання суб'єктами суспільних відносин вимог соціальних норм, а у випадках безвідповідальної поведінки, що не відповідає вимогам норм чи порушує суспільний порядок, вони зобов'язані нести додатковий обов'язок особистого чи майнового характеру»	Р. Хачатуров, Р. Ягутян [8]
«соціальна відповідальність – це обов'язок особи оцінити власні наміри та здійснювати вибір поведінки відповідно до норм, що відображають інтереси суспільного розвитку, а у випадку порушення їх – обов'язок звітувати перед суспільством і нести покарання»	Л. Білецька [1]
«соціальна відповідальність є виразом всієї багатоманітності соціальних відносин та узагальнений вираз всіх форм відповідальності»	О. Ростигаєв [15]
«соціальна відповідальність – це обов'язок індивіда виконувати відповідні політичні, юридичні та моральні вимоги, які встановлюються суспільством, державою чи колективом»	І. Сем'якін [14]
«соціальна відповідальність – це зовнішня негативна реакція з боку суспільства на нормопорушуючі дії суб'єкта, що порушують соціальну комунікацію, і являє собою легітимну соціальну відповідь на неприпустиму поведінку через реалізацію принципу покарання»	О. Полякова [12]

Але найбільш комплексним поняттям соціальної відповідальності є визначення запропоноване Р. Ягутьяном та Р. Хачатуровим, які вважають, що соціальна відповідальність – це «дотримання суб'єктами суспільних відносин вимог соціальних норм, а у випадках безвідповідальної поведінки, що не відповідає вимогам норм чи порушує суспільний порядок, вони зобов'язані нести додатковий обов'язок особистого чи майнового характеру» [8].

У більшій кількості випадків соціальна відповідальність українських закладів охорони здоров'я та організацій націлена передусім на захист здоров'я, безпеку пацієнтів та трудові відносини між робітниками та адміністрацією закладів охорони здоров'я.

Відсутність єдиного підходу до тлумачення сутності поняття «соціальна відповідальність» щодо функціонування закладів охорони здоров'я та її складових є сучасною проблемою, яка перешкоджає ефективному втіленню принципів соціальної відповідальності у практику функціонування закладів охорони здоров'я та перешкоджає розвитку всієї галузі в цілому. В багатьох випадках керівники закладів охорони здоров'я, не маючи чіткого уявлення про соціальну відповідальність, не мають змогу втілювати принципи соціальної відповідальності. В таких умовах виникає необхідність в уточненні сутності поняття «соціальна відповідальність» щодо закладів охорони здоров'я враховуючи особливості їх функціонування та роль у вирішенні соціальних проблем.

Соціальна відповідальність організації складається з організаційного управління; прав людини та їх трудових відносин з роботодавцем; зберігання та поліпшення довкілля; добросовісної трудової практики та вирішення проблем, пов'язаних зі споживачами; розвитку та поліпшення соціального і економічного стану суспільства.

Соціальна відповідальність повинна базуватись на виконанні як правових норм, так і юридично обумовлених обов'язків.

Правова відповідальність є складовою частиною соціальної відповідальності. Спираючись на міжнародні стандарти, правову відповідальність розглядають як організаційне управління та добросовісні ділові практики. Юридична відповідальність є складовою частиною правової відповідальності. Сутність якої складається у необхідності дотримання встановлених суспільством правил, досягнення бажаного відповідно до закону. На рівні з правовою відповідальністю існує неправова відповідальність. Неправова відповідальність – це сукупність морально-етичних норм, які прийняті у суспільстві. Хоч правова та неправова відповідальності відокремлені одна від одної, але мають щільний зв'язок між собою.

Економічна відповідальність є складовою частиною соціальної відповідальності. Це система, в якій поєднуються формальні та неформальні норми та правила поведінки суб'єктів підприємництва, які знаходяться в економічному пошуку та вимушені приймати рішення щодо раціонального та обмеженого використання наявних ресурсів.

На підставі теоретичного аналізу сутності поняття «соціальна відповідальність», можна визначити два напрямки соціальної відповідальності закладу охорони здоров'я. Перший полягає в тому, як діяльність закладу охорони здоров'я впливає на інші організації і на довкілля. Другий напрямок полягає в тому, як заклад охорони здоров'я задовольнить суспільні очікування (як з боку пацієнтів, так і з боку співробітників). Якість «послуг споживачем оцінюється як правило не за кінцевим результатом, а в процесі їх надання» [5].

У сучасних умовах господарювання як вітчизняні, так і зарубіжні заклади охорони здоров'я стикаються з дилемою: з одного боку, необхідно забезпечувати виконання вимог до використання інноваційних методів діагностування та лікування, які мають задовольняти нереалізовані потреби пацієнтів, а з іншого – обмеженість фінансових ресурсів перешкоджає їх розвитку [7]. Медична галузь постійно знаходиться у стані недостатнього фінансування. Перед адміністрацією закладів охорони здоров'я постійно стає питання вибору щодо надання безкоштовних медичних послуг або наполягати на оплаті собівартості

діагностичних обстежень та лікування, відповідно до діючого законодавства; вибору закупок між ціною політикою або якістю ліків і товарів медичного призначення та багато іншого. З цих причин, важливим є функціонування закладів охорони здоров'я на засадах забезпечення соціальної відповідальності.

Для закладів охорони здоров'я в їх діяльності вагоме значення має саме не права відповідальність: дотримання морально-етичних норм, збереження медичної таємниці, дотримання етики та деонтології, надання медичної допомоги в неробочий час та в будь-яких умовах тощо. З точки зору міжнародних стандартів, це права людини та проблеми, пов'язані зі споживачами.

Велику частку не правової соціальної відповідальності складає етика [3].

Медична етика є підгалуззю етичної науки, що проводить дослідження об'єктивних основ, специфіки роботи та її сутності, структури й головних функцій моралі медичних працівників.

До головних аспектів медичної етики належить:

1. Зберігання лікарської таємниці. Даний пункт має юридичну основу. Стаття 286 Цивільного Кодексу України [2], статті 39-1, 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я [16] затверджують право пацієнтів на «таємницю про стан здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні»; стаття 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я [16] затверджує професійні зобов'язання працівників лікарських закладів, щодо їх обов'язку зберігати лікарську таємницю; Указ Президента України від 15.06.1992 року зобов'язує лікаря «зберігати лікарську таємницю і не використовувати її на шкоду людині» [14];
2. Наступним аспектом медичної етики є заходи відповідальності за життя і здоров'я людини. Юридичне підґрунтя в Особливій частині, розділі II ККУ «Злочини проти життя і здоров'я особи» [9];
3. Взаємовідносини у медичному товаристві; проблеми співпраці та колегіальності складають наступну складову медичної етики.
4. Велику складову медичної етики складають проблеми, які виникають при взаємовідносинах із хворими та їх родичами.

Не права частина соціальної відповідальності в галузі охорони здоров'я пов'язана з правовою складовою соціальної відповідальності. Кожний компонент не правової (морально-етичної) відповідальності підтверджується правовими документами. Це ще раз наголошує, що життя та здоров'я людини є найдорожчим здобутком як для окремої особистості, так і загалом для суспільства.

Моральна відповідальність – це віддзеркалення відносин людини до суспільства. В своїй діяльності людина має нести відповідальність за свої дії та вчинки. Совість, як внутрішня відповідальність, надає можливість людині наперед прорахувати результат своїх дій та створювати поступки згідно з нормами моралі.

Сказане слово, дія або прийняте рішення однієї особи можуть завдати фізичного або морального болю іншій. Особливе значення слів відмічається саме в медичній галузі, де слово лікаря може позбавити хворого надії на одужання або, навпаки, повернути до життя. Співробітники закладів охорони здоров'я, не залежно від посади, повинні контролювати об'єм та зміст інформації, яку надають пацієнту, інтонацію та психо-емоційне забарвлення повідомлення.

Медичні працівники повинні бути прикладом соціально відповідальної поведінки, що є невід'ємною частиною їх професійної якості.

В Україні взаємовідносини між роботодавцем та робітником регулюються Кодексом законів про працю України. В закладах охорони здоров'я складаються Колективні договори, в яких обумовлено права та

обов'язки робітників та роботодавців. Колективний договір обов'язково повинен відображати та містити наступні моменти: дії сторін при зміні умов та організації праці; встановлення розмірів заробітної плати, розмірів частки виплат (аванс та основна частина заробітної плати), термін та спосіб виплат заробітної плати; встановлення розміру та умови виплат доплат, надбавок, премій тощо; зазначаються умови та методи регулювання фондів оплати праці та встановлення міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень в оплаті праці; забезпечення продуктивної зайнятості; обов'язково визначаються гарантії, пільги, компенсації; визначаються шляхи розподілу та використання прибутку підприємства відповідно до Статуту; встановлюється режим роботи та відпочинку, а також тривалість робочого часу; визначаються умови та охорона праці; прописуються соціально-побутові пільги (забезпечення житлово-побутового, культурного, медичного обслуговування, організації оздоровлення і відпочинку працівників); надаються гарантії діяльності профспілкової чи інших представницьких організацій трудящих; зазначаються гарантії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Він «повинен вирішувати завдання щодо поліпшення поточної діяльності медичного персоналу, а також визначення перспектив і напрямів розвитку персоналу закладу охорони здоров'я, створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі» [6].

Законодавством України регламентуються правові, соціально-економічні, організаційно-технічні, санітарно-гігієнічні й лікувально-профілактичні заходи та засоби, спрямовані на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності. Охорона праці співробітників є також вагомим складовим соціального захисту та соціальної відповідальності роботодавця.

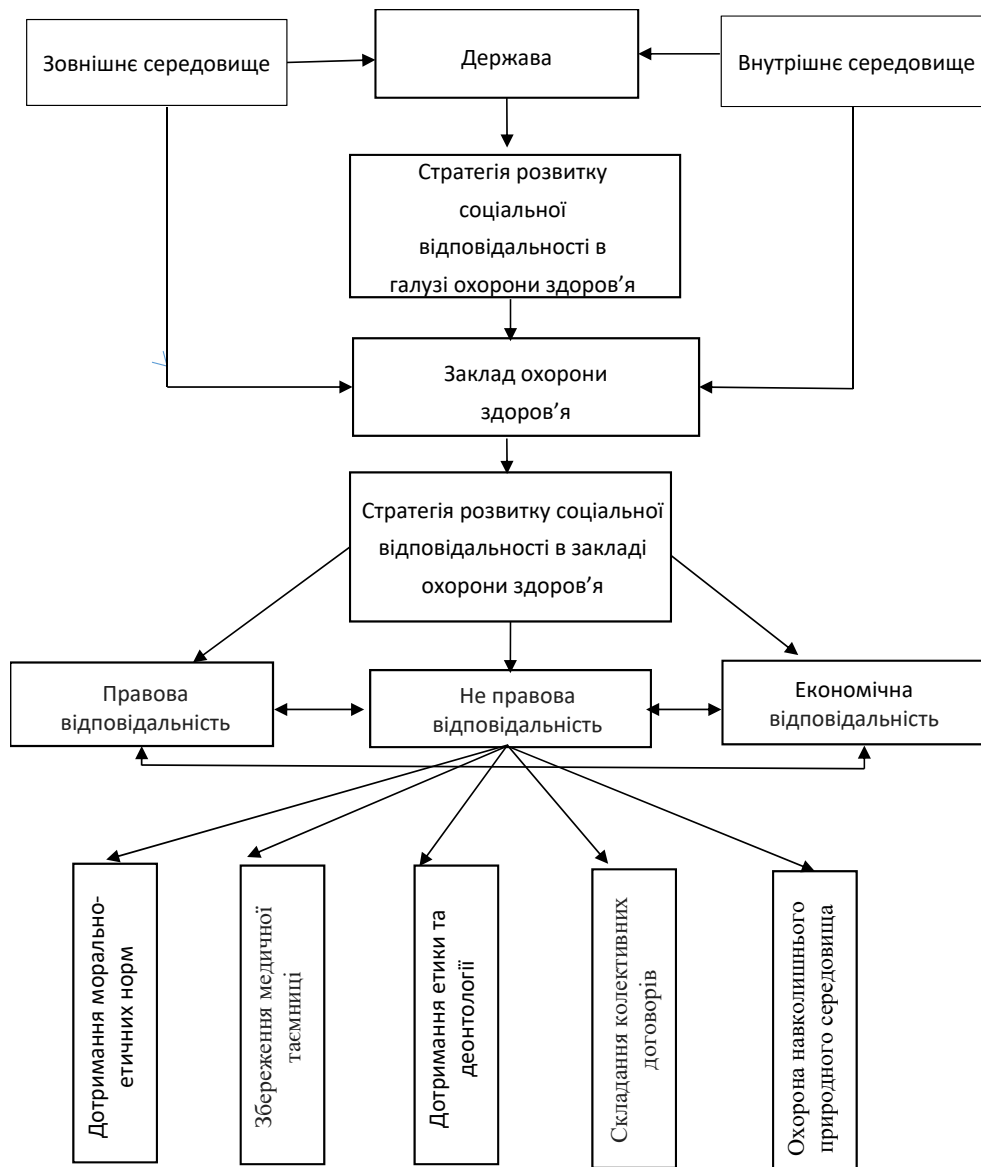
Заклади охорони здоров'я не є виробничою сферою, але їх діяльність пов'язана з особливо небезпечними інфекціями, кров'ю та іншими рідинами людського організму, відходами життєдіяльності людини (особливо інфекційних хворих, де шлях передачі збудників хвороби фекально-оральний), наявність вилученого біологічного матеріалу, забруднених перев'язувальних та інших медичних засобів і інструментарію. У зв'язку з цим існує цілий ряд нормативно-правових документів, які обумовлюють дії персоналу у тій чи іншій ситуації.

Механізм управління та розвитку соціальної відповідальності формується під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища та відображає взаємозв'язок логічної моделі управління з урахуванням методів та інструментів як суб'єктів управління державної вертикалі, так і внутрішньої системи управління закладу охорони здоров'я (Рисунок 1).

Під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища відбуваються зміни на рівні держави, в результаті чого формується та впроваджується стратегія розвитку соціальної відповідальності в галузі охорони здоров'я та безпосередньо у закладах системи охорони здоров'я. Заклади охорони здоров'я розробляють стратегію розвитку соціальної відповідальності відповідно під свій спектр надання медичних послуг за напрямками правової, не правової та економічної відповідальності, які щільно взаємопов'язані. Найбільш різноманітною є не правова відповідальність. Її складовими є: дотримання морально-етичних норм, збереження медичної таємниці, дотримання етики та деонтології, складання колективних договорів та охорона навколишнього середовища. Сукупність виконання задач щодо розвитку та покращення соціальної відповідальності за зазначеними напрямками дозволить дійсно досягти належного рівня у взаємовідносинах між закладом охорони здоров'я та держави, закладом охорони здоров'я та робітниками, закладом охорони здоров'я та пацієнтами.

ВИСНОВКИ

Таким чином, узагальнене поняття «соціальна відповідальність» поєднує багато складових. Відносно до закладу охорони здоров'я, соціальна відповідальність – це, насамперед, бездоганне виконання закладами охорони здоров'я своїх послуг, поважне ставлення до пацієнтів, співробітників та партнерів; ведення активної соціальної політики, що базується на гармонійних взаємовідносинах та діалогах із суспільством, а також у допомозі вирішення найгостріших соціальних проблем. Будь-які соціально спрямовані дії у межах

Джерело: Узагальнено авторами.

Рисунок 1. Механізм управління соціальної відповідальності в закладі охорони здоров'я

внутрішніх та зовнішніх програм повинні бути скоординовані із стратегічними завданнями галузі охорони здоров'я. Необхідно оптимізувати управлінські рішення та схеми, активізувати впровадження принципів соціальної відповідальності для створення позитивного іміджу вітчизняних закладів охорони здоров'я. Втілювати в життя ідеї соціальної відповідальності повинні фахівці, які мають відповідну підготовку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Beleckaya, L. I. (1972). Свобода и ответственность [Svoboda i otvetstvennost] (Ph.D. Thesis). Saratov.
2. Civilnij Kodeks Ukraini (2003). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. David, P., & Sklar, M. D. (2018). How Can We Create a More Family-Friendly, Healthful Environment for Our Future Health Professionals? *Academic Medicine*, 93(11), 1595-1598. <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000002397>
4. Dudkin, O. V. (2010). Трансформація сутності соціальної відповідальності підприємства в умовах економічної нестабільності [Transformaciya sutnosti socialnoyi vidpovidalnosti pidpriyemstva v umovah ekonomichnoyi nestabilnosti]. *Visnik Sumського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент»*, 5(1), 150–155.
5. Grinko, T. V., & Timar, I. V. (2014). Імідж підприємств сфери послуг: сутність поняття та особливості формування [Imidzh pidpriyemstv sferi poslug: sutnist ponyattya ta osoblivosti formuvannya]. *Zbirnik naukovih prac Cherkaskogo derzhavnogo*

- tehnologichnogo universitetu. Seriya: Ekonomichni nauki, 38(1), 127-133.
6. Grinko, T. V., & Savchenko, K. S. (2017). Науково-методичні підходи до оцінки кадрового потенціалу медичного закладу [Naukovo-metodichni pidhodi do ocinki kadrovogo potencialu medichnogo zakladu]. Naukovi zapiski Nacionalnogo universitetu «Ostrozka akademiya». Seriya: Ekonomika, 7(35), 23-27.
 7. Grinko, T. V., & Shevchenko V. A. (2016). Організаційно-економічний механізм у системі управління господарською діяльністю закладів охорони здоров'я [Organizacijno-ekonomichnij mehanizm u sistemі upravlinnya gospodarskoju diyalnistyu zakladiv ohoroni zdorov'ya]. Ekonomika ta pidpriyemnictvo: zb. nauk. prac, 36-37, 96-110.
 8. Hachaturov, R. L., & Yagutyan, R. G. (1995). Юридическая ответственность [Yuridicheskaya otvetstvennost]. Tolyatti: Mezhdunar. akadem. biznesa i bankovskogo dela.
 9. Kriminalnij Kodeks Ukrayini (2001). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
 10. Melnik, S. V., Chumakov, D. D., & Martinenko, M. M. (2012). Методичні рекомендації щодо формування та впровадження в Україні системи соціальної відповідальності бізнесу [Metodichni rekomendaciyi shodo formuvan-nya ta vprovadzhennya v Ukrayini sistemi socialnoyi vidpovi-dalnosti biznesu]. Lugansk: DUN-DI STV.
 11. Ohrimenko, O. O., & Ivanova, T. V. (2015). Соціальна відповідальність [Socialna vidpovidalnist]. Kiyiv: Nacionalnij tehnicnij universitet Ukrayini «Kiyivskij politehnicnij institut».
 12. Polyakova, O. M. (2013). Корпоративна соціальна відповідальність в Україні [Korporativna socialna vidpovidalnist v Ukrayini]. Visnik ekonomiki transportu i promislovosti, 44, 279-283. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2013_44_66
 13. Semyakin, M. N. (2010). Источники гражданского права: проблемы теории и практики [Istochniki grazhdanskogo prava: problemy teorii i praktiki]. M.: Yurlitin-form.
 14. Ukaz Prezidenta Ukrayini «Pro klyatvu likarya» (1992). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/349/92>
 15. Zaichuk, O. V., & Onishchenko, N. M. (2006). Теорія держави і права [Teoriia derzhavy i prava]. Kyiv: Yurinkom Inter. Retrieved from http://ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/2401.htm
 16. Zakon Ukrayini «Osnovi zakonodavstva Ukrayini pro ohoronu zdorov'ya» (1992). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>